

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 27 mars 2015

Mål nr

B 3594-14

KLAGANDE

1. Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

2. BL

Ombud och målsägandebiträde: Advokat MR

MOTPARTER

1. SB

Ombud och offentlig försvarare: Advokat CÖ

2. BO

Ombud och offentlig försvarare: Advokat GF

3. ES

Ombud och offentlig försvarare: Advokat LA

SAKEN

Brott mot tystnadsplikt

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2014-06-12 i mål B 4454-13

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom i ansvarsdelen dömer Högsta domstolen SB, BO och ES för brott mot tystnadsplikt enligt 3 kap. 3 och 5 §§ tryckfrihetsförordningen och bestämmer påföljden för SB till 50 dagsböter på 250 kr, för BO till 50 dagsböter på 180 kr och för ES till 50 dagsböter på 70 kr.

Med ändring av hovrättens dom i skadeståndsdelen förpliktar Högsta domstolen SB, BO och ES att till BL solidariskt betala 20 000 kr med ränta enligt 6 § räntelagen från den 18 januari 2012.

SB, BO och ES ska ersätta staten för vad som i tingsrätten och hovrätten har utgått i ersättning av allmänna medel till deras respektive försvarare, SB med 10 000 kr för försvararkostnaden i tingsrätten och med 5 000 kr för försvararkostnaden i hovrätten, BO med 10 000 kr för försvararkostnaden i tingsrätten och med 5 000 kr för försvararkostnaden i hovrätten och ES med 5 000 kr för försvararkostnaden i tingsrätten och med 3 000 kr för försvararkostnaden i hovrätten.

MR ska få ersättning av allmänna medel för biträdet åt BL i Högsta domstolen med 7 975 kr för arbete. Av beloppet avser 1 595 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

CÖ ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av SB i Högsta domstolen med 8 138 kr för arbete. Av beloppet avser 1 628 kr mervärdesskatt. SB ska ersätta staten med 2 000 kr. Staten ska svara för kostnaden i övrigt.

GF ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av BO i Högsta domstolen med 13 020 kr för arbete. Av beloppet avser 2 604 kr mervärdesskatt. BO ska ersätta staten med 2 000 kr. Staten ska svara för kostnaden i övrigt.

LA ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av ES i Högsta domstolen med 7 323 kr för arbete. Av beloppet avser 1 464 kr mervärdesskatt. ES ska ersätta staten med 1 000 kr. Staten ska svara för kostnaden i övrigt.

Var och en av SB, BO och ES ska betala en avgift på 500 kr enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Justitiekanslern har yrkat att Högsta domstolen bifaller åtalet.

BL har yrkat att Högsta domstolen bifaller yrkandet om skadestånd.

SB, BO och ES har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. I Göteborgsposten publicerades den 18 januari 2012 en artikel under rubriken ”Jessica utsattes för våldtäkt i taxi. Chauffören fick fängelse – men får fortsätta köra”. I artikeln redovisades hur en kvinna, som beskrevs som ”Jessica 47”, hade blivit våldtagen av en taxichaufför på väg hem från en restaurang. Vid artikeln fanns ett fotografi, som enligt bildtexten visade ”Jessica”. På fotografiet syntes kvinnans ansikte, delvis dolt i mörker.
2. Artikeln om ”Jessica” byggde på uppgifter om en våldtäkt som BL hade utsatts för och som hon hade berättat om vid en intervju med journalisten SB. Fotografiet var en bild på BL som fotografen BO hade tagit i samband med intervjun. Beslut om publicering hade fattats av tidningens nattchef ES.
3. Justitiekanslern har väckt åtal mot SB, BO och ES för brott mot tystnadsplikten enligt tryckfrihetsförordningen. Åtalet innebär att de av oaktsamhet ska ha medverkat till att röja BLs identitet. Enligt åtalet ska detta ha skett genom att SB och BO har lämnat artikeln och fotografier för publicering till redaktionen, varefter ES har beslutat om publicering av artikeln med fotografi och angivande av BLs ålder.
4. Tingsrätten ogillade åtalet, liksom BLs skadeståndstalan. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut. Enligt tingsrätten och hovrätten hade BLs identitet blivit röjd men det var inte bevisat att hennes samtycke saknades.

Rätten till anonymitet enligt tryckfrihetsförordningen

5. Enligt den grundläggande bestämmelsen om meddelarfrihet i tryckfrihetsförordningen står det var och en fritt att, när något annat inte föreskrivs i förordningen, meddela uppgifter och underrättelser i vad ämne som helst för offentliggörande i tryckt skrift. Meddelandet kan lämnas till författare eller till någon annan som är att anse som upphovsman till framställning i skriften, till skriftens utgivare eller, om det finns en särskild redaktion, till denna eller till företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter. (Se 1 kap. 1 § tredje stycket.) Meddelarfriheten har utvecklats ur principen att det är en enda person som har det straff- och skadeståndsrättsliga ansvaret för en tryckt skrift.

6. Den som tar emot meddelandet på detta sätt har tystnadsplikt enligt tryckfrihetsförordningen och får inte röja vem som lämnat meddelandet. Sålunda gäller att den som har tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av en tryckt skrift eller med en framställning som var avsedd att införas i en tryckt skrift och den som har varit verksam inom ett företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom ett företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter inte får röja vad han därvid har erfarit om vem som har lämnat ett meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket tryckfrihetsförordningen. Tystnadsplikten har dock vissa undantag, bl.a. när den till vars förmån tystnadsplikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs. (Se 3 kap. 3 §.)

7. Tystnadsplikten innefattar inte bara en rätt utan också en skyldighet att inte röja vem som har lämnat meddelandet, såvida inte något av de särskilt angivna undantagen föreligger. Tystnadsplikten är straffsanktionerad, och den som åsidosätter den med uppsåt eller av oaktsamhet döms enligt 3 kap. 5 § tryckfrihetsförordningen till böter eller fängelse i högst ett år.

8. Tystnadsplikten är kopplad till det principiella efterforskningsförbudet i 3 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen. Myndigheter och andra allmänna organ får, med vissa undantag, inte efterforska den som har lämnat meddelandet. Ifall efterforskning får förekomma, ska tystnadsplikten ändå beaktas.

9. Det krävs inte – för att tystnadsplikt ska uppkomma – att uppgiftslämnaren begär att få vara anonym. Enligt tryckfrihetsförordningen uppstår tystnadsplikten omedelbart när meddelandet lämnas på det sätt som anges i 1 kap. 1 § tredje stycket och 3 kap. 3 §. I detta hänseende spelar det inte heller någon roll vad meddelandet gäller. Lagstiftningen är utformad så att identitetsskyddet omfattar även ett meddelande om förhållanden som bara avser uppgiftslämnaren själv. Som framgår av 1 kap. 1 § tredje stycket skyddas uppgiftslämnaren dock endast vid ett meddelande som lämnas i publicerings-syfte, ett krav som emellertid ska tolkas vidsträckt.

10. Skyddet för uppgiftslämnarens anonymitet har betydelse för tillgången till information och är därmed en förutsättning för att tryckfriheten ska fylla sin funktion i ett fritt och demokratiskt samhälle. Om anonymiteten inte skyddas, kan omgivningens reaktioner avhålla personer från att dra fram betydelsefulla omständigheter i ljuset. En person som lämnar ett meddelande för publicering och som vill vara anonym ska kunna vara trygg i förvisningen om att identiteten inte röjs av den som har tagit emot uppgifterna. Reglerna ska ses också i det vidare perspektivet att lättnader i tystnadsplikten och därmed i skyddet för meddelarens anonymitet kan få negativa återverkningar på informationsspridningen och samhällsdebatten i stort (jfr NJA 2012 s. 342).

11. Tystnadsplikten skyddar alltså den aktuella personens identitet. En uppgiftslämnare kan bli avslöjad även om han inte blir direkt namngiven.

Tystnadsplikten innefattar ett förbud även mot ett sådant röjande och innebär att inga upplysningar som direkt eller indirekt kan avslöja uppgiftslämnarens identitet får lämnas.

Samtycke till att identiteten röjs

12. Enligt 3 kap. 3 § andra stycket 1 tryckfrihetsförordningen föreligger inte tystnadsplikt om den till vars förmån plikten gäller har samtyckt till att hans identitet röjs.

13. Enligt lagtexten ska samtycket avse just det förhållandet att uppgiftslämnarens identitet får röjas, dvs. det handlar inte om samtycke till en viss hantering av meddelandet eller en viss publicering. Principiellt sett är kravet på anonymitet sålunda absolut och utan olika grader. Har uppgiftslämnaren inte samtyckt till att framträda med sin identitet, gäller som princip tystnadsplikten och därmed rätten till anonymitet fullt ut.

14. En annan sak är den hänsyn som enligt pressetiska regler ska tas till uppgiftslämnarens inställning vid den närmare utformningen av en publicering, t.ex. när det gäller i vilken utsträckning och på vilket sätt uppgiftslämnaren ska framträda. Publicistiska överväganden av detta slag förutsätter således att det redan föreligger samtycke enligt tryckfrihetsförordningen till att identiteten avslöjas. I ett sådant fall kan det också föreligga en överenskommelse om att vissa restriktioner ska gälla för publiceringen. Åsidosätts överenskommelsen, kan avtalsrättsliga påföljder aktualiseras.

15. I en del situationer kan uppgiftslämnaren anses ha samtyckt till att identiteten röjs även om det inte har skett uttryckligen (jfr prop. 1975/76:204 s. 146). Exempelvis lär det vid en vanlig intervju i allmänhet kunna förutsättas att den som medverkar är införstådd med att namnet publiceras. Vid bedöm-

ningen av om det föreligger ett sådant underförstått samtycke får hänsyn tas till förhållandena i det enskilda fallet, t.ex. vem som lämnar meddelandet och vad detta avser, liksom vad som kan anses vara det normala i situationen. Att omständigheterna inte tillåter slutsatsen att ett underförstått samtycke föreligger utesluter inte att de kan ha betydelse för frågan om ett avslöjande ska anses ha skett uppsåtligen eller av oaktsamhet.

16. Vid bedömningen av om röjandet av identiteten har gjorts av oaktsamhet kan det få betydelse i vad mån uppgiftslämnaren har godtagit att beskrivas på det sätt som skett. Om t.ex. en uppgiftslämnare som skulle vara anonym godkänt att beskrivas med vissa personuppgifter i en artikel, kan det medföra att avslöjandet inte kan anses vara oaktsamt ifall det blev dessa uppgifter som ledde till att identiteten ändå blev känd. Frågan om ett röjande har varit oaktsamt ska dock alltid avgöras med beaktande av samtliga omständigheter, och utgångspunkten är att det inte ligger på uppgiftslämnaren själv att förutse hur en beskrivning av honom kommer att uppfattas vid publiceringen. Skyldigheten att upprätthålla anonymiteten åvilar den som ansvarar enligt 3 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen.

17. Vid åtal om brott mot tystnadsplikten har åklagaren enligt allmänna straffprocessrättsliga grundsatser bevisbördan för att det föreligger förutsättningar för ansvar. Särskilt mot bakgrund av det grundlagsskyddade ändamålet med tystnadsplikten bör det dock krävas att en invändning om samtycke till röjande av identiteten framstår som sannolik för att den ska kunna leda till frikännande.

Bedömningen i detta fall

18. Det fotografi som delvis visade BLs ansikte avslöjade att det var hon som hade lämnat uppgifterna i artikeln om ”Jessica”.

19. BO lämnade fotografiet till redaktionen för publicering. I samband med att SB författade artikeln skrev hon också en förklarande text till bilden, där det framgick att fotografiet föreställde ”Jessica”. ES beslutade om publicering av artikeln med fotografiet. SB, BO och ES har sålunda medverkat till att BLs identitet röjdes.

20. Av utredningen framgår att det redan från början stod klart att BL skulle uppträda under fingerat namn och att hon alltså inte hade gett upp sitt anonymitetsskydd. Det har inte framkommit något som talar för att hon ändrade sig om den saken. Det förhållandet att BL godtog fotografierna, när BO visade dem för henne på kamerans display, kan inte anses innebära att hon därigenom samtyckte till att hennes identitet skulle avslöjas. Detsamma gäller i fråga om vad hon kan ha sagt om att hon förstod att hon kanske skulle kännas igen av vissa personer. Utredningen ger därmed inte tillräckligt stöd för invändningen att BL har samtyckt till att hennes identitet röjdes.

21. SB, BO och ES måste ha insett risken för att fotografiet sett tillsammans med artikeln skulle avslöja ”Jessicas” identitet. De har därmed agerat oaktsamt, SB och BO genom att lämna artikel och fotografier till redaktionen för publicering och ES genom att besluta om publicering. Att de inför publiceringen tog pressetiska hänsyn, bl.a. genom att visa utkastet till artikel och tagna fotografier för BL, befriar inte från ansvar.

22. SB, BO och ES ska följaktligen dömas för brott mot tystnadsplikten enligt tryckfrihetsförordningen. Påföljden bör bestämmas till böter.

23. Vid denna utgång i ansvarsfrågan har SB, BO och ES vitsordat skyldighet att betala skadestånd till BL för kränkning. Ersättningen bör bestämmas till 20 000 kr.

24. Eftersom SB, BO och ES döms för brottet, är de enligt 31 kap. 1 § rättegångsbalken skyldiga att ersätta staten för vad som har betalats av allmänna medel i ersättning till deras försvarare, varvid dock hänsyn ska tas till brottsligheten och deras personliga och ekonomiska förhållanden.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Ella Nyström,
Kerstin Calissendorff, Lena Moore och Dag Mattsson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Peder Bjursten